ЗМІСТ

Кримінальне право. Загальна частина (Українсько-європейські студії). Підручник у двох книгах

Подивитись анотацію та купити на **jurkniga.ua**

Анотація

Підручник присвячений загальним частинам кримінального права України та кримінального права європейських держав.

У Книзі 1 з урахуванням здобутків правничої науки та актуальної судової практики висвітлено питання загальної частини кримінального права України: розкрито поняття цієї галузі права, її принципи і джерела; розглянуто вчення про кримінальне правопорушення.

У Книзі 2 з урахуванням здобутків правничої науки та актуальної судової практики висвітлено вчення про заходи кримінально-правового впливу за законодавством України. Розглянуто питання загальної частини кримінального права окремих європейських країн, а також генезу, джерела та особливості змісту кримінального права ЄС. Проведено порівняння окремих концептів та аспектів загальної частини кримінального права європейських держав та України.

Для студентів, аспірантів, науково-педагогічних працівників, правозастосувачів, усіх, хто цікавиться питаннями сучасного кримінального права.

КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО
ЗАГАЛЬНА ЧАСТИНА
(УКРАЇНСЬКО-ЄВРОПЕЙСЬКІ СТУДІЇ)

Підручник

У двох книгах

Книга 1

За редакцією
доктора юридичних наук, професора,
заслуженого діяча науки і техніки України
О. О. Дудорова,

кандидата юридичних наук, доцента
А. А. Стрижевської

НОРМА ПРАВА
Київ – 2025

УДК 343(477+4)(075.8)
К84

Рекомендовано до друку вченою радою
Навчально-наукового інституту права
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка
(протокол № 12 від 25 лютого 2025 р.)

Рецензенти:

Вознюк Андрій Андрійович,
доктор юридичних наук, професор, завідувач наукової лабораторії
з проблем протидії злочинності Національної академії внутрішніх справ;

Мовчан Роман Олександрович,
доктор юридичних наук, професор, професор кафедри конституційного,
міжнародного і кримінального права
Донецького національного університету імені Василя Стуса;

Пономаренко Юрій Анатолійович,
доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри кримінального права
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

К84 **Кримінальне право. Загальна частина (Українсько-європейські стандарти): підручник: у 2 книгах** / за ред. О. О. Дудорова, А. А. Стрижевської.

Книга 1. Вступ до кримінального права України. Вчення про кримінальне правопорушення. Київ: Видавництво «Норма права», 2025. 824 с.

ISBN 978-617-8306-20-5
ISBN 978-617-8306-21-2 (Кн. 1)

Підручник присвячений загальним частинам кримінального права України та кримінального права європейських держав.

У Книзі 1 з урахуванням здобутків правничої науки та актуальної судової практики висвітлено питання загальної частини кримінального права України: розкрито поняття цієї галузі права, її принципи і джерела; розглянуто вчення про кримінальне правопорушення.

Для студентів, аспірантів, науково-педагогічних працівників, правозастосувачів, усіх, хто цікавиться питаннями сучасного кримінального права.

УДК 343(477+4)(075.8)

Видавництво «Норма права» прагне сталого майбутнього для нашого бізнесу, наших читачів і нашої планети. У цьому виданні використано папір, сертифікований FSC® та PEFC™

ISBN 978-617-8306-20-5
ISBN 978-617-8306-21-2 (Кн. 1)

© Колектив авторів, 2025
© Видавництво «Норма права», 2025

Колектив авторів:

Айдинян Анжела Василівна, кандидат юридичних наук, асистент кафедри кримінально-правової політики та кримінального права Навчально-наукового інституту права Київського національного університету імені Тараса Шевченка – підрозділ 7.1 *(у співавторстві з О. Ільїною)*; підрозділ 7.5; розділ 8 *(у співавторстві з О. Дудоровим);*

Андрушко Петро Петрович, кандидат юридичних наук, професор, заслужений юрист України, професор кафедри кримінально-правової політики та кримінального права Навчально-наукового інституту права Київського національного університету імені Тараса Шевченка – підрозділ 4.7 *(у співавторстві з О. Дудоровим та Є. Письменським);* розділ 5 *(у співавторстві з О. Дудоровим і Д. Птащенком);*

Бахуринська Олена Олександрівна, кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри кримінально-правової політики та кримінального права Навчально-наукового інституту права Київського національного університету імені Тараса Шевченка – підрозділи 10.1, 10.4; розділ 19 *(у співавторстві з Н. Шульженко);*

Беньківський Володимир Олександрович, кандидат юридичних наук, асистент кафедри кримінально-правової політики та кримінального права Навчально-наукового інституту права Київського національного університету імені Тараса Шевченка – підрозділ 6.4 *(у співавторстві з П. Берзіним та О. Дудоровим);*

Берзін Павло Сергійович, доктор юридичних наук, професор, професор кафедри кримінально-правової політики та кримінального права Навчально-наукового інституту права Київського національного університету імені Тараса Шевченка – розділ 1; підрозділи 2.2, 2.4, 2.5, 2.6; підрозділи 2.1, 2.3 *(у співавторстві з Р. Волинцем)*; підрозділи 6.1, 6.2, 6.3, 6.5 *(у співавторстві з О. Дудоровим)*; підрозділ 6.4 *(у співавторстві з В. Беньківським та О. Дудоровим);*

Волинець Руслан Анатолійович, доктор юридичних наук, професор, професор кафедри кримінально-правової політики та кримінального права Навчально-наукового інституту права Київського національного університету імені Тараса Шевченка – підрозділи 2.1, 2.3 *(у співавторстві з П. Берзіним);*

Давидович Ірина Ігорівна, кандидат юридичних наук, доцент, дисциплінарний інспектор Служби дисциплінарних інспекторів Вищої ради правосуддя – підрозділ 10.5 *(у співавторстві з К. Задоєю);* розділ 16;

Дудоров Олександр Олексійович, доктор юридичних наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України, професор кафедри кримінально-правової політики та кримінального права Навчально-наукового інституту права Київського національного університету імені Тараса Шевченка – підрозділ 4.5 *(у співавторстві з О. Маріним)*; підрозділ 4.7 *(у співавторстві з П. Андрушком та Є. Письменським);* розділ 5 *(у співавторстві з П. Андрушком і Д. Птащенком);* підрозділи 6.1, 6.2, 6.3, 6.5 *(у співавторстві з П. Берзіним)*; підрозділ 6.4 *(у співавторстві з В. Беньківським та П. Берзіним);* розділ 8 *(у співавторстві з А. Айдинян);* розділ 9; розділ 11 *(у співавторстві з О. Колос та А. Стрижевською)*; розділ 12 *(у співавторстві з О. Маріним)*; підрозділи 13.2, 13.4, 13.5 *(у співавторстві з О. Маріним);* підрозділ 13.6 *(у співавторстві з К. Задоєю та О. Маріним)*; розділ 14; редагування;

Задоя Костянтин Петрович, кандидат юридичних наук, доцент, професор кафедри кримінально-правової політики та кримінального права Навчально-наукового інституту права Київського національного університету імені Тараса

Шевченка – розділ 3; підрозділ 10.5 *(у співавторстві з І. Давидович);* підрозділ 10.6; підрозділ 13.6 *(у співавторстві з О. Дудоровим та О. Маріним);* підрозділ 13.7; розділ 27; розділ 28 *(у співавторстві з І. Яценком);*

Ільїна Оксана Валеріївна, кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри кримінально-правової політики та кримінального права Навчально-наукового інституту права Київського національного університету імені Тараса Шевченка – підрозділ 7.1 *(у співавторстві з А. Айдинян)*; підрозділи 7.3, 7.4, 7.6;

Колос Ольга Валеріївна, кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри правоохоронної та антикорупційної діяльності Навчально-наукового інституту права імені князя Володимира Великого ПрАТ «Вищий навчальний заклад «Міжрегіональна Академія управління персоналом» – розділ 11 *(у співавторстві з О. Дудоровим та А. Стрижевською);*

Марін Олександр Костянтинович, кандидат юридичних наук, доцент, завідувач науково-дослідної лабораторії вивчення проблем протидії торгівлі людьми, доцент кафедри кримінального права та кримінології Факультету № 1 з підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України Львівського державного університету внутрішніх справ – підрозділи 4.1, 4.2, 4.3, 4.4, 4.6; підрозділ 4.5 *(у співавторстві з О. Дудоровим);* підрозділ 11.6; розділ 12 *(у співавторстві з О. Дудоровим);* підрозділи 13.1, 13.3; підрозділи 13.2, 13.4, 13.5 *(у співавторстві з О. Дудоровим);* підрозділ 13.6 *(у співавторстві з О. Дудоровим і К. Задоєю);*

Письменський Євген Олександрович, доктор юридичних наук, професор, в. о. проректора з наукової роботи ЗВО «Університету Короля Данила», старший науковий співробітник науково-дослідної лабораторії з проблем запобігання кримінальним правопорушенням Донецького державного університету внутрішніх справ – підрозділ 4.7 *(у співавторстві з П. Андрушком та О. Дудоровим);* розділи 15, 17, 18;

Птащенко Дмитро Сергійович, кандидат юридичних наук, асистент кафедри кримінально-правової політики та кримінального права Навчально-наукового інституту права Київського національного університету імені Тараса Шевченка – розділ 5 *(у співавторстві з П. Андрушком та О. Дудоровим);*

Стрижевська Анжела Анатоліївна, кандидат юридичних наук, доцент, завідувач кафедри кримінально-правової політики та кримінального права Навчально-наукового інституту права Київського національного університету імені Тараса Шевченка – розділ 11 *(у співавторстві з О. Дудоровим та О. Колос);* редагування;

Ткаченко Валентина Василівна, кандидат юридичних наук, доцент кафедри кримінально-правової політики та кримінального права Навчально-наукового інституту права Київського національного університету імені Тараса Шевченка – підрозділи 7.2, 10.2; підрозділ 10.3 *(у співавторстві з Н. Шульженко);*

Шульженко Надія Володимирівна, кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри кримінально-правової політики та кримінального права Навчально-наукового інституту права Київського національного університету імені Тараса Шевченка – підрозділ 10.3 *(у співавторстві з В. Ткаченко);* розділ 19 *(у співавторстві з О. Бахуринською);*

Яценко Ігор Станіславович, кандидат юридичних наук, асистент кафедри кримінально-правової політики та кримінального права Навчально-наукового інституту права Київського національного університету імені Тараса Шевченка – розділи 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26; розділ 28 *(у співавторстві з К. Задоєю)*.

Зміст

Перелік умовних позначень і скорочень 8

РОЗДІЛ 1
КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО ЯК ГАЛУЗЬ ПРАВА 13

1.1. Поняття і загальна характеристика кримінального права як галузі права. 13
1.2. Предмет кримінального права 29
1.3. Кримінально-правове регулювання, його механізм, засоби, способи, предмет, методи і стадії 33
1.4. Завдання кримінального права 41
1.5. Кримінальне право та інші галузі права у системі права 44
Рекомендовані джерела до розділу 51

РОЗДІЛ 2
ПРИНЦИПИ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА 52

2.1. Вступні зауваги 52
2.2. Загальноправові принципи кримінального права 55
2.3. Галузеві (спеціальні) принципи кримінального права 75
2.4. Міжгалузеві принципи кримінального права 79
2.5. Інституційні принципи кримінального права 89
2.6. Міжінституційні принципи кримінального права 91
Рекомендовані джерела до розділу 94

РОЗДІЛ 3
ДЖЕРЕЛА КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА 95

3.1. Поняття джерел кримінального права 95
3.2. Кримінальний закон: особливості, структура, новелізація, чинність у часі 102
3.3. Кримінальний закон та позиції судової практики щодо його тлумачення (судова добудова кримінального права) 140
3.4. Кримінальний закон і Конституція України 159
3.5. Кримінальний закон і міжнародне право. Чинність кримінального закону у просторі 181
Рекомендовані джерела до розділу 254

РОЗДІЛ 4
ПОНЯТТЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ. СКЛАД КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ. КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА КВАЛІФІКАЦІЯ 256

4.1. Поняття кримінального правопорушення і підходи до його визначення. Запровадження кримінального проступку 256
4.2. Зміст ознак поняття кримінального правопорушення 261
4.3. Відмінність кримінального правопорушення від інших видів правопорушень 269
4.4. Класифікація кримінальних правопорушень, її критерії та значення 276
4.5. Малозначність діяння та її зміст у кримінальному праві 280

4.6. Склад кримінального правопорушення:
поняття, види і функції 292
4.7. Кримінально-правова кваліфікація:
поняття, види, значення, засади 299
Рекомендовані джерела до розділу 321

РОЗДІЛ 5
ОБ'ЄКТ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ 323
5.1. Об'єкт кримінального правопорушення: поняття, види,
співвідношення з об'єктом кримінально-правової охорони 323
5.2. Предмет кримінального правопорушення 341
5.3. Потерпілий від кримінального правопорушення 354
Рекомендовані джерела до розділу 359

РОЗДІЛ 6
ОБ'ЄКТИВНА СТОРОНА КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ 361
6.1. Поняття об'єктивної сторони як елементу складу
кримінального правопорушення, її зміст та значення 361
6.2. Діяння як обов'язковий елемент об'єктивної сторони складу
кримінального правопорушення 363
6.3. Наслідки як елемент складу кримінального правопорушення 382
6.4. Причинний зв'язок між діянням і наслідками
як елемент складу кримінального правопорушення 398
6.5. Інші (факультативні) елементи об'єктивної сторони складу
кримінального правопорушення 409
Рекомендовані джерела до розділу 425

РОЗДІЛ 7
СУБ'ЄКТ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ 426
7.1. Поняття суб'єкта кримінального правопорушення
як елементу складу кримінального правопорушення
та його ознаки 426
7.2. Вік, з якого може наставати кримінальна відповідальність 433
7.3. Поняття осудності (повної та обмеженої).
Кримінально-правове значення обмеженої осудності 444
7.4. Неосудність: поняття і критерії 453
7.5. Спеціальний суб'єкт кримінального правопорушення 460
7.6. Вчинення кримінального правопорушення
у стані сп'яніння і вплив цієї обставини на кримінальну відповідальність 467
Рекомендовані джерела до розділу 472

РОЗДІЛ 8
СУБ'ЄКТИВНА СТОРОНА
КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ 474
8.1. Поняття суб'єктивної сторони як елементу складу кримінального
правопорушення, її ознаки та значення. Вина у кримінальному праві 474
8.2. Умисел та його види 491
8.3. Необережність та її види. Випадок (казус) 501
8.4. Складна (змішана, подвійна) вина 511
8.5. Помилка та її кримінально-правове значення 517
Рекомендовані джерела до розділу 528

Зміст

РОЗДІЛ 9
СТАДІЇ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ. ДОБРОВІЛЬНА ВІДМОВА ПРИ НЕЗАКІНЧЕНОМУ КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВОПОРУШЕННІ 530
9.1. Поняття і види стадій кримінального правопорушення. Закінчене кримінальне правопорушення. Виявлення наміру 530
9.2. Готування до кримінального правопорушення 549
9.3. Замах на кримінальне правопорушення 556
9.4. Добровільна відмова при незакінченому кримінальному правопорушенні 565
Рекомендовані джерела до розділу 573

РОЗДІЛ 10
СПІВУЧАСТЬ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВОПОРУШЕННІ І СУМІЖНІ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВІ СИТУАЦІЇ 574
10.1. Поняття та ознаки співучасті у кримінальному правопорушенні 574
10.2. Види співучасників кримінального правопорушення 585
10.3. Форми співучасті у кримінальному правопорушенні. 605
10.4. Кримінальна відповідальність співучасників. Добровільна відмова співучасників від доведення кримінального правопорушення до кінця 625
10.5. Кримінально-правові ситуації, суміжні зі співучастю у кримінальному правопорушенні 647
10.6. Кримінальна відповідальність військових командирів, інших осіб, які фактично діють як військові командири, та інших начальників (командна відповідальність) 670
Рекомендовані джерела до розділу 701

РОЗДІЛ 11
МНОЖИННІСТЬ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ 703
11.1. Поняття, ознаки і систематизація проявів множинності кримінальних правопорушень 703
11.2. Ускладнені одиничні кримінальні правопорушення як антиподи множинності 712
11.3. Повторність кримінальних правопорушень 727
11.4. Сукупність кримінальних правопорушень. 740
11.5. Рецидив кримінальних правопорушень 749
11.6. Конкуренція кримінально-правових норм, її види та правила подолання 755
Рекомендовані джерела до розділу 763

РОЗДІЛ 12
ОБСТАВИНИ, ЩО ВИКЛЮЧАЮТЬ КРИМІНАЛЬНУ ПРОТИПРАВНІСТЬ ДІЯННЯ 765
12.1. Поняття і види обставин, що виключають кримінальну протиправність діяння 765
12.2. Необхідна оборона. Уявна оборона 771
12.3. Крайня необхідність 792
12.4. Інші обставини, що виключають кримінальну протиправність діяння, передбачені Кримінальним кодексом України 800
12.5. Обставини, які виключають кримінальну протиправність діяння, не передбачені Кримінальним кодексом України 815
Рекомендовані джерела до розділу 820

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ І СКОРОЧЕНЬ

абз. – абзац

ВАКС – Вищий антикорупційний суд

ВРУ – Верховна Рада України

ВП ВС – Велика Палата Верховного Суду

ВС – Верховний Суд

ВССУ – Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ

ВСУ – Верховний Суд України

грн – гривня

див. – дивитись

ДТП – дорожньо-транспортна пригода

ЄРДР – Єдиний реєстр досудових розслідувань

ЄКП – Європейське кримінальне право

ЄКПЛ – Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод

ЄС – Європейський Союз

ЄСПЛ – Європейський суд з прав людини

затв. – затверджено

ЗУ – Закон України

ЗУ від 15 квітня 2008 р. – Закон України від 15 квітня 2008 р. «Про внесення змін до Кримінального та Кримінально-процесуального кодексів України щодо гуманізації кримінальної відповідальності»

ЗУ від 15 листопада 2011 р. – Закон України від 15 листопада 2011 р. «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо гуманізації відповідальності за правопорушення у сфері господарської діяльності»

ЗУ від 13 травня 2014 р. – Закон України від 13 травня 2014 р. «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у сфері державної антикорупційної політики у зв'язку з виконанням Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України»

ЗУ від 22 листопада 2018 р. – Закон України від 22 листопада 2018 р. «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень»

ЗУ від 4 грудня 2024 р. – Закон України від 4 грудня 2024 р. «Про внесення змін до Кримінального кодексу України, Кримінального процесуального кодексу України та інших законодавчих актів України щодо вдосконалення механізмів притягнення юридичних осіб до відповідальності за підкуп посадових осіб іноземних держав»

ЗУпКВ – закон України про кримінальну відповідальність

ЗСУ – Збройні Сили України

КВК України – Кримінально-виконавчий кодекс України

Перелік умовних позначень і скорочень

КК – Кримінальний кодекс
КК України – Кримінальний кодекс України
ККС ВС – Касаційний кримінальний суд у складі Верховного Суду
КМУ – Кабінет Міністрів України
КСУ – Конституційний Суд України
к. пр. – кримінальне правопорушення, кримінальні правопорушення
КПК України – Кримінальний процесуальний кодекс України
КУпАП – Кодекс України про адміністративні правопорушення
МКПР – механізм кримінально-правового регулювання
МКС – Міжнародний кримінальний суд
МКТЮ – Міжнародний кримінальний трибунал для колишньої Югославії
НМДГ – неоподатковуваний мінімум доходів громадян
ОП ККС ВС – об'єднана палата Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду
п. – пункт
ПДР – Правила дорожнього руху
пп. – підпункт
ПВСУ – Пленум Верховного Суду України
РП – Республіка Польща
РЄ – Рада Європи
розд. – розділ
р. – рік, року, році
рр. – роки
РС – Римський статут Міжнародного кримінального суду
РФ – Російська Федерація
с. – сторінка
СР – Словацька Республіка
ст. – стаття
тис. – тисяча
ТзОВ – товариство з обмеженою відповідальністю
ФОП – фізична особа-підприємець
ФРН – Федеративна Республіка Німеччина
ЦК України – Цивільний кодекс України
ч. – частина
ЧР – Чеська Республіка

Присвячується пам’яті

Павла Семеновича Матишевського,
Євгена Володимировича Фесенка,
Станіслава Сергійовича Яценка

Дякуємо Збройним Силам України

РОЗДІЛ 1
КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО ЯК ГАЛУЗЬ ПРАВА

1.1. Поняття і загальна характеристика кримінального права як галузі права

Передусім розглянемо питання про етимологію словосполучення «кримінальне право». У різних державах світу словосполучення, еквівалентне україномовному «кримінальне право», пов'язується зі словами (термінами), що позначають такі соціально-правові явища, як кримінальне правопорушення (коли воно або його прояв позначається як «злочин»), кара і покарання, або їхні різноманітні властивості. Залежно від того, яке саме із цих явищ або їхніх властивостей враховується як визначальне чи «базове», формується відповідне словосполучення. Отже, зміст такого словосполучення може пов'язуватись з кримінальним правопорушенням (злочином) або його караністю.

В іншомовних словосполученнях, еквівалентних україномовному «кримінальне право», властивості к. пр. можна пов'язати з: а) латиномовним іменником «crimen» (у перекладі означає «кримінальне правопорушення», «злочин»), від якого походить англомовний іменник «crime» та прикметник «criminal»; ці слова враховуються у найменуванні відповідної галузі права, як «criminal law» (наприклад, у Великій Британії та США); б) сербськомовним прикметником «кривично», «кривични» (або «krivično», «krivični»), який перекладається як «злочинне(-ий)» та позначає «злочинне діяння» (сербськ. «дело», «delo» означає «діяння») у законодавчому словосполученні «кривично дело» («krivično delo»); тому в Сербії, Чорногорії, Македонії та Республіці Косово для позначення відповідної галузі права використовується словосполучення «кривично право» («krivično pravo»).

Властивості караності вчиненого при найменуванні відповідної галузі права охоплюються змістом: а) іменника «покарання», який походить від слова «кара»; наприклад, у німецькомовному складному терміні «Strafrecht» одне із значень іменника «die Strafe» є покарання, у зв'язку з чим галузь права у ФРН має назву «Strafrecht», що у перекладі означає «право про покарання» або «карне право»[1]. Шведськомовний термін «straffrätt» складається із слів, що позначають покарання («straff») та право («rätt»). Терміни «straffe» (покарання) та «rett» (право) утворюють склад (зміст) терміну «strafferett», який у норвезькому праві позначує відповідну галузь права; б) прикметника «карний», похідного від слова «кара», а саме: «droit pénal» – у Франції, «derecho penal» – в Іспанії, «legea penala» – в Італії, «drejta penale» – в Албанії, «dreptul penal» – у Румунії, «prawo karne» – у Польщі, «наказателно право» – у Болгарії, «kazneno pravo» – у Хорватії та Словенії. Словосполучення «kazneno pravo» використовується також у Боснії і Герцеговині та її суб'єктах. У зазначених випадках україномовному прикметнику «карний(-не)» відповідають слова: франц. «pénal», іспан. і румунськ. «penal», італ. «penala», албанськ. «penale», польськ. «karne», болгарськ. «наказателно», хорват., словенськ. і боснійськ. «kazneno». З покаранням і карою пов'язується зміст російськомовного словосполучення «уголовное право». Прикметник «уголовное» походить від слів, які у давньоруському праві позначали певні властивості покарання і кари. Наприклад, при

[1] Німецьке кримінальне право (Загальна частина): практикум / уклад. та авт. комент. П.С. Берзін. Київ: Алерта, 2023. С. 14–15 (рос. мовою).

визначенні вбивці як «головника», грошового викупу, що сплачувався вбивцею на користь родичів вбитого, – як «головництва», а також виду вбивства («душегубства») – як «головщини»[2].

Вважається, що теперішня (традиційна) назва КК України є усталеною й у повному обсязі виконує називну, інформативну та орієнтаційно-нормативну функції. Кримінальний кодекс – не «злочинний» кодекс, не кодекс поведінки криміналітету, як це може видатись на перший погляд, а законодавчий акт, який стосується кримінальних правопорушень, це – кодекс про кримінальні делікти, про боротьбу з ними.

Обсяг словосполучення «кримінальне право». Врахування визначального характеру к. пр. та (або) його караності, їхніх різноманітних властивостей у словосполученні «кримінальне право» пов'язується з різними правовими інститутами, що визначають ці соціально-правові явища. Окремі з таких правових інститутів регламентують соціально-правові явища, які стосуються інших властивостей вчиненого, не пов'язаних із к. пр. та його караністю. Йдеться про те, що у кримінальному законі передбачені не лише суспільно небезпечні діяння, які визнаються к. пр. певних видів, а й суспільно небезпечні діяння, що к. пр. не визнаються, зокрема ті, що вчиняються неосудними та особами, які не досягли віку, з якого настає кримінальна відповідальність. За вчинення суспільно небезпечних діянь, що не є к. пр., застосовуються такі заходи кримінально-правового впливу, які не вважаються покаранням та називаються, відповідно, «примусові заходи медичного характеру» і «примусові заходи виховного характеру». Крім цього, у КК України передбачаються й інші заходи кримінально-правового впливу, що застосовуються за вчинене к. пр. – примусове лікування, спеціальна конфіскація тощо.

Тому використання слів (термінів), які відображають лише властивості к. пр. та (або) лише покарання, при найменуванні відповідної галузі права занадто звужує її зміст. Наприклад, у ФРН словосполученням «Strafgesetzbuch» позначається найменування одного із законодавчих актів, який містить положення про вчинене діяння (нім. «Tat») та його правові наслідки (нім. «Rechtsfolgen der Tat»): покарання (у множ. нім. «Strafen»), заходи виправлення (нім. «Maßregeln der Besserung») та заходи безпеки (нім. «Maßregeln der Sicherung»). У зазначеному словосполученні «Strafgesetzbuch» певним чином поєднуються слова (терміни), пов'язані з караністю за вчинене діяння, а саме: «Straf» (покарання), «gesetz» (закон) і «buch» (книга, кодекс). Враховуючи зміст цих слів, найменування цього законодавчого акту можна перекласти українською як «Карне уложення» або рівнозначне йому «Карний кодекс» .

Словосполучення «кримінальне право» використовується у декількох значеннях, а саме для найменування окремої: а) галузі права; б) галузі законодавства; в) юридичної науки; г) юридичної навчальної дисципліни.

У всіх цих значеннях вказане словосполучення у своєму змісті має як спільні, так і відмінні властивості. Спільні пов'язуються з однаковими кримінально-правовими нормами, що включені у самостійний законодавчий акт – КК України. Відмінні властивості стосуються передусім особливостей систематизації вказаних

[2] На назві «уголовне право» наполягав М.Й. Коржанський, який підкреслював, що Україна є спадкоємницею Русі, і така назва є найбільш прийнятною і не потребує запозичень з інших мов.

Див. також: Мисливий В., Невечера С. Якою бути назві нового кримінального законодавства? *Публічне право.* 2022. № 1. С. 57–65.

КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО
ЗАГАЛЬНА ЧАСТИНА
(УКРАЇНСЬКО-ЄВРОПЕЙСЬКІ СТУДІЇ)

Підручник

У двох книгах

Книга 2

За редакцією
доктора юридичних наук, професора,
заслуженого діяча науки і техніки України
О. О. Дудорова,

кандидата юридичних наук, доцента
А. А. Стрижевської

НОРМА ПРАВА
Київ – 2025

УДК 343(477+4)(075.8)
К84

Рекомендовано до друку вченою радою
Навчально-наукового інституту права
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка
(протокол № 12 від 25 лютого 2025 р.)

Рецензенти:

Вознюк Андрій Андрійович,
доктор юридичних наук, професор, завідувач наукової лабораторії
з проблем протидії злочинності Національної академії внутрішніх справ;

Мовчан Роман Олександрович,
доктор юридичних наук, професор, професор кафедри конституційного,
міжнародного і кримінального права
Донецького національного університету імені Василя Стуса;

Пономаренко Юрій Анатолійович,
доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри кримінального права
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

К84 **Кримінальне право. Загальна частина (Українсько-європейські студії): підручник: у 2 книгах** / за ред. О. О. Дудорова, А. А. Стрижевської.
Книга 2. Вчення про заходи кримінально-правового впливу. Загальна частина кримінального права європейських держав. Київ: Видавництво «Норма права», 2025. 788 с.

ISBN 978-617-8306-20-5
ISBN 978-617-8306-22-9 (Кн. 2)

Підручник присвячений загальним частинам кримінального права України та кримінального права європейських держав.

У Книзі 2 з урахуванням здобутків правничої науки та актуальної судової практики висвітлено вчення про заходи кримінально-правового впливу за законодавством України. Розглянуто питання загальної частини кримінального права окремих європейських країн, а також генезу, джерела та особливості змісту кримінального права ЄС. Проведено порівняння окремих концептів та аспектів загальної частини кримінального права європейських держав та України.

Для студентів, аспірантів, науково-педагогічних працівників, правозастосувачів, усіх, хто цікавиться питаннями сучасного кримінального права.

УДК 343(477+4)(075.8)

Видавництво «Норма права» прагне сталого майбутнього для нашого бізнесу, наших читачів і нашої планети. У цьому виданні використано папір, сертифікований FSC® та PEFC™

ISBN 978-617-8306-20-5
ISBN 978-617-8306-22-9 (Кн. 2)

© Колектив авторів, 2025
© Видавництво «Норма права», 2025

Колектив авторів:

Айдинян Анжела Василівна, кандидат юридичних наук, асистент кафедри кримінально-правової політики та кримінального права Навчально-наукового інституту права Київського національного університету імені Тараса Шевченка – підрозділ 7.1 *(у співавторстві з О. Ільїною)*; підрозділ 7.5; розділ 8 *(у співавторстві з О. Дудоровим);*

Андрушко Петро Петрович, кандидат юридичних наук, професор, заслужений юрист України, професор кафедри кримінально-правової політики та кримінального права Навчально-наукового інституту права Київського національного університету імені Тараса Шевченка – підрозділ 4.7 *(у співавторстві з О. Дудоровим та Є. Письменським);* розділ 5 *(у співавторстві з О. Дудоровим і Д. Птащенком);*

Бахуринська Олена Олександрівна, кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри кримінально-правової політики та кримінального права Навчально-наукового інституту права Київського національного університету імені Тараса Шевченка – підрозділи 10.1, 10.4; розділ 19 *(у співавторстві з Н. Шульженко);*

Беньківський Володимир Олександрович, кандидат юридичних наук, асистент кафедри кримінально-правової політики та кримінального права Навчально-наукового інституту права Київського національного університету імені Тараса Шевченка – підрозділ 6.4 *(у співавторстві з П. Берзіним та О. Дудоровим);*

Берзін Павло Сергійович, доктор юридичних наук, професор, професор кафедри кримінально-правової політики та кримінального права Навчально-наукового інституту права Київського національного університету імені Тараса Шевченка – розділ 1; підрозділи 2.2, 2.4, 2.5, 2.6; підрозділи 2.1, 2.3 *(у співавторстві з Р. Волинцем)*; підрозділи 6.1, 6.2, 6.3, 6.5 *(у співавторстві з О. Дудоровим)*; підрозділ 6.4 *(у співавторстві з В. Беньківським та О. Дудоровим);*

Волинець Руслан Анатолійович, доктор юридичних наук, професор, професор кафедри кримінально-правової політики та кримінального права Навчально-наукового інституту права Київського національного університету імені Тараса Шевченка – підрозділи 2.1, 2.3 *(у співавторстві з П. Берзіним);*

Давидович Ірина Ігорівна, кандидат юридичних наук, доцент, дисциплінарний інспектор Служби дисциплінарних інспекторів Вищої ради правосуддя – підрозділ 10.5 *(у співавторстві з К. Задоєю);* розділ 16;

Дудоров Олександр Олексійович, доктор юридичних наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України, професор кафедри кримінально-правової політики та кримінального права Навчально-наукового інституту права Київського національного університету імені Тараса Шевченка – підрозділ 4.5 *(у співавторстві з О. Маріним)*; підрозділ 4.7 *(у співавторстві з П. Андрушком та Є. Письменським);* розділ 5 *(у співавторстві з П. Андрушком і Д. Птащенком);* підрозділи 6.1, 6.2, 6.3, 6.5 *(у співавторстві з П. Берзіним)*; підрозділ 6.4 *(у співавторстві з В. Беньківським та П. Берзіним);* розділ 8 *(у співавторстві з А. Айдинян);* розділ 9; розділ 11 *(у співавторстві з О. Колос та А. Стрижевською)*; розділ 12 *(у співавторстві з О. Маріним)*; підрозділи 13.2, 13.4, 13.5 *(у співавторстві з О. Маріним);* підрозділ 13.6 *(у співавторстві з К. Задоєю та О. Маріним)*; розділ 14; редагування;

Задоя Костянтин Петрович, кандидат юридичних наук, доцент, професор кафедри кримінально-правової політики та кримінального права Навчально-наукового інституту права Київського національного університету

імені Тараса Шевченка – розділ 3; підрозділ 10.5 *(у співавторстві з І. Давидович);* підрозділ 10.6; підрозділ 13.6 *(у співавторстві з О. Дудоровим та О. Маріним);* підрозділ 13.7; розділ 27; розділ 28 *(у співавторстві з І. Яценком);*

Ільїна Оксана Валеріївна, кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри кримінально-правової політики та кримінального права Навчально-наукового інституту права Київського національного університету імені Тараса Шевченка – підрозділ 7.1 *(у співавторстві з А. Айдинян)*; підрозділи 7.3, 7.4, 7.6;

Колос Ольга Валеріївна, кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри правоохоронної та антикорупційної діяльності Навчально-наукового інституту права імені князя Володимира Великого ПрАТ «Вищий навчальний заклад «Міжрегіональна Академія управління персоналом» – розділ 11 *(у співавторстві з О. Дудоровим та А. Стрижевською);*

Марін Олександр Костянтинович, кандидат юридичних наук, доцент, завідувач науково-дослідної лабораторії вивчення проблем протидії торгівлі людьми, доцент кафедри кримінального права та кримінології Факультету № 1 з підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України Львівського державного університету внутрішніх справ – підрозділи 4.1, 4.2, 4.3, 4.4, 4.6; підрозділ 4.5 *(у співавторстві з О. Дудоровим);* підрозділ 11.6; розділ 12 *(у співавторстві з О. Дудоровим);* підрозділи 13.1, 13.3; підрозділи 13.2, 13.4, 13.5 *(у співавторстві з О. Дудоровим);* підрозділ 13.6 *(у співавторстві з О. Дудоровим і К. Задоєю);*

Письменський Євген Олександрович, доктор юридичних наук, професор, в. о. проректора з наукової роботи ЗВО «Університету Короля Данила», старший науковий співробітник науково-дослідної лабораторії з проблем запобігання кримінальним правопорушенням Донецького державного університету внутрішніх справ – підрозділ 4.7 *(у співавторстві з П. Андрушком та О. Дудоровим);* розділи 15, 17, 18;

Птащенко Дмитро Сергійович, кандидат юридичних наук, асистент кафедри кримінально-правової політики та кримінального права Навчально-наукового інституту права Київського національного університету імені Тараса Шевченка – розділ 5 *(у співавторстві з П. Андрушком та О. Дудоровим);*

Стрижевська Анжела Анатоліївна, кандидат юридичних наук, доцент, завідувач кафедри кримінально-правової політики та кримінального права Навчально-наукового інституту права Київського національного університету імені Тараса Шевченка – розділ 11 *(у співавторстві з О. Дудоровим та О. Колос);* редагування;

Ткаченко Валентина Василівна, кандидат юридичних наук, доцент кафедри кримінально-правової політики та кримінального права Навчально-наукового інституту права Київського національного університету імені Тараса Шевченка – підрозділи 7.2, 10.2; підрозділ 10.3 *(у співавторстві з Н. Шульженко);*

Шульженко Надія Володимирівна, кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри кримінально-правової політики та кримінального права Навчально-наукового інституту права Київського національного університету імені Тараса Шевченка – підрозділ 10.3 *(у співавторстві з В. Ткаченко);* розділ 19 *(у співавторстві з О. Бахуринською);*

Яценко Ігор Станіславович, кандидат юридичних наук, асистент кафедри кримінально-правової політики та кримінального права Навчально-наукового інституту права Київського національного університету імені Тараса Шевченка – розділи 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26; розділ 28 *(у співавторстві з К. Задоєю)*.

Зміст

Перелік умовних позначень і скорочень 8

РОЗДІЛ 13
ЗАХОДИ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОГО ВПЛИВУ. КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ 11
13.1. Поняття і види заходів кримінально-правового впливу 11
13.2. Поняття кримінальної відповідальності та заходи кримінально-правового впливу, що є кримінальною відповідальністю 18
13.3. Заходи кримінально-правового впливу, що не є кримінальною відповідальністю: загальна характеристика 32
13.4. Обмежувальні заходи 34
13.5. Примусові заходи медичного характеру. Примусове лікування 41
13.6. Спеціальна конфіскація 54
13.7. Заходи кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб 72
Рекомендовані джерела до розділу 88

РОЗДІЛ 14
ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ 90
14.1. Поняття і види звільнення від кримінальної відповідальності 90
14.2. Звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з дійовим каяттям 104
14.3. Звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з примиренням винного з потерпілим 111
14.4. Звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з передачею особи на поруки 123
14.5. Звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку зі зміною обстановки 131
14.6. Звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку із закінченням строків давності 140
Рекомендовані джерела до розділу 155

РОЗДІЛ 15
ПОКАРАННЯ 157
15.1. Поняття та ознаки покарання 157
15.2. Мета покарання та її відбиття у КК України 162
15.3. Система покарань 165
15.4. Кримінально-правова характеристика основних видів покарань 172
15.5. Кримінально-правова характеристика додаткових видів покарань 193
15.6. Кримінально-правова характеристика змішаних видів покарань 200
Рекомендовані джерела до розділу 213

РОЗДІЛ 16
ПРИЗНАЧЕННЯ ПОКАРАННЯ 215
16.1. Призначення покарання як акт реалізації каральної влади держави 215
16.2. Застосування загальних засад призначення покарання 226

16.3. Призначення покарання за незакінчене кримінальне правопорушення та кримінальне правопорушення, вчинене у співучасті 258
16.4. Пом'якшення покарання при його призначенні 269
16.5. Призначення покарання за сукупністю кримінальних правопорушень 289
16.6. Призначення покарання за сукупністю вироків 301
Рекомендовані джерела до розділу 311

РОЗДІЛ 17
ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД ПОКАРАННЯ ТА ЙОГО ВІДБУВАННЯ 313
17.1. Поняття і види звільнення від покарання та його відбування 313
17.2. Співвідношення звільнення від кримінальної відповідальності та звільнення від покарання та його відбування 318
17.3. Звільнення від покарання 321
17.4. Дострокове звільнення від відбування покарання 350
17.5. Звільнення від покарання та дострокове звільнення від його відбування 380
Рекомендовані джерела до розділу 407

РОЗДІЛ 18
СУДИМІСТЬ 408
18.1. Поняття, ознаки та мета судимості 408
18.2. Правові наслідки судимості 417
18.3. Поняття, умови та порядок погашення судимості 429
18.4. Поняття, умови та порядок зняття судимості 443
Рекомендовані джерела до розділу 449

РОЗДІЛ 19
ОСОБЛИВОСТІ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ НЕПОВНОЛІТНІХ І ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД НЕЇ 450
19.1. Загальні засади кримінально-правового впливу на неповнолітніх 450
19.2. Особливості звільнення неповнолітніх від кримінальної відповідальності 455
19.3. Примусові заходи виховного характеру 461
19.4. Особливості покарання неповнолітніх і звільнення від покарання та його відбування 468
Рекомендовані джерела до розділу 474

РОЗДІЛ 20
ЗАГАЛЬНА ЧАСТИНА КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА ЄВРОПЕЙСЬКИХ ДЕРЖАВ: ВИХІДНІ ЗАСАДИ 476
Рекомендовані джерела до розділу 497

РОЗДІЛ 21
ЗАГАЛЬНА ЧАСТИНА КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА ФРАНЦІЇ 498
21.1. Основні віхи історії, джерела і принципи кримінального права Франції 498
21.2. Кримінальне правопорушення 503

21.3. Кримінальні санкції 515
Рекомендовані джерела до розділу 524

РОЗДІЛ 22
ЗАГАЛЬНА ЧАСТИНА КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА НІМЕЧЧИНИ 525
22.1. Основні віхи історії, джерела, функції та принципи кримінального права Німеччини 525
22.2. Кримінальне правопорушення 529
22.3. Обставини, що виключають кримінальну відповідальність 538
22.4. Співучасть у кримінальному правопорушенні. Стадії кримінального правопорушення 543
22.5. Правові наслідки вчинення кримінального правопорушення 546
Рекомендовані джерела до розділу 552

РОЗДІЛ 23
ЗАГАЛЬНА ЧАСТИНА КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА ПОЛЬЩІ 553
23.1. Основні віхи історії, джерела, функції та принципи кримінального права Польщі 553
23.2. Кримінальне правопорушення 559
23.3. Покарання. Пробація. Виключення караності винного 569
23.4. Кримінальна відповідальність неповнолітніх. Відповідальність юридичних осіб 576
Рекомендовані джерела до розділу 580

РОЗДІЛ 24
ЗАГАЛЬНА ЧАСТИНА КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА ЧЕХІЇ 581
24.1. Основні віхи історії, джерела, функції та принципи кримінального права Чехії 581
24.2. Кримінальне правопорушення 585
24.3. Кримінальні санкції. Припинення кримінальної відповідальності. Звільнення від покарання 596
24.4. Кримінальна відповідальність неповнолітніх. Кримінальна відповідальність юридичних осіб 604
Рекомендовані джерела до розділу 607

РОЗДІЛ 25
ЗАГАЛЬНА ЧАСТИНА КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА СЛОВАЧЧИНИ 608
25.1. Основні віхи історії, джерела, функції та принципи кримінального права Словаччини 608
25.2. Кримінальне правопорушення 612
25.3. Кримінальні санкції. Звільнення від покарання. Припинення кримінальної відповідальності 624
25.4. Відповідальність неповнолітніх. Кримінальна відповідальність юридичних осіб 635
Рекомендовані джерела до розділу 637

РОЗДІЛ 26
ЗАГАЛЬНА ЧАСТИНА КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА АНГЛІЇ 638
26.1. Загальна характеристика та принципи англійського кримінального права 638

26.2. Джерела англійського кримінального права 639
26.3. Злочин за англійським кримінальним правом 645
26.4. Захисти і неосудність в англійському кримінальному праві 650
26.5. Вина за англійським кримінальним правом 653
26.6. Кримінальна відповідальність неповнолітніх 657
26.7. Типи попередніх стадій злочину. Співучасть у злочині 659
26.8. Покарання за англійським правом 662
Рекомендовані джерела до розділу 679

РОЗДІЛ 27
ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА ОКРЕМИХ КОНЦЕПТІВ ТА АСПЕКТІВ ЗАГАЛЬНОЇ ЧАСТИНИ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА ЄВРОПЕЙСЬКИХ ДЕРЖАВ ТА УКРАЇНИ 680
27.1. Поняття та значення порівняльного кримінального права. 680
27.2. Порівняльно-правова характеристика принципу законності в кримінальному праві окремих європейських держав та України 694
27.3. Порівняльно-правова характеристика класифікації заборонених діянь за кримінальним правом окремих європейських держав та України. 715
27.4. Порівняльно-правова характеристика «способів структурного аналізу» злочину за кримінальним правом окремих європейських держав та України. 720
27.5. Порівняльно-правова характеристика засобів обмеження судової дискреції при призначенні покарання за кримінальним правом окремих європейських держав та України. 725
27.6. Порівняльно-правова характеристика корпоративної кримінальної відповідальності юридичних осіб за кримінальним правом окремих європейських держав та України 728
Рекомендовані джерела до розділу 737

РОЗДІЛ 28
ЄВРОПЕЙСЬКЕ КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО (КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО ЄС) 738
28.1. Поняття європейського кримінального права 738
28.2. Розвиток (формування) кримінального права ЄС 746
28.3. Джерела кримінального права ЄС 751
28.4. Гармонізація (європеїзація) національного кримінального права внаслідок впливу кримінального права ЄС 757
28.5. Принципи кримінального права ЄС 760
28.6. Питання загальної частини матеріального кримінального права ЄС 762
Рекомендовані джерела до розділу 785

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ І СКОРОЧЕНЬ

абз. – абзац

ВАКС – Вищий антикорупційний суд

ВРУ – Верховна Рада України

ВП ВС – Велика Палата Верховного Суду

ВС – Верховний Суд

ВССУ – Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ

ВСУ – Верховний Суд України

грн – гривня

див. – дивитись

ДТП – дорожньо-транспортна пригода

ЄРДР – Єдиний реєстр досудових розслідувань

ЄКП – Європейське кримінальне право

ЄКПЛ – Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод

ЄС – Європейський Союз

ЄСПЛ – Європейський суд з прав людини

затв. – затверджено

ЗУ – Закон України

ЗУ від 15 квітня 2008 р. – Закон України від 15 квітня 2008 р. «Про внесення змін до Кримінального та Кримінально-процесуального кодексів України щодо гуманізації кримінальної відповідальності»

ЗУ від 15 листопада 2011 р. – Закон України від 15 листопада 2011 р. «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо гуманізації відповідальності за правопорушення у сфері господарської діяльності»

ЗУ від 13 травня 2014 р. – Закон України від 13 травня 2014 р. «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у сфері державної антикорупційної політики у зв'язку з виконанням Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України»

ЗУ від 22 листопада 2018 р. – Закон України від 22 листопада 2018 р. «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень»

ЗУ від 4 грудня 2024 р. – Закон України від 4 грудня 2024 р. «Про внесення змін до Кримінального кодексу України, Кримінального процесуального кодексу України та інших законодавчих актів України щодо вдосконалення механізмів притягнення юридичних осіб до відповідальності за підкуп посадових осіб іноземних держав»

ЗУпКВ – закон України про кримінальну відповідальність

ЗСУ – Збройні Сили України

КВК України – Кримінально-виконавчий кодекс України

Перелік умовних позначень і скорочень

КК – Кримінальний кодекс
КК України – Кримінальний кодекс України
ККС ВС – Касаційний кримінальний суд у складі Верховного Суду
КМУ – Кабінет Міністрів України
КСУ – Конституційний Суд України
к. пр. – кримінальне правопорушення, кримінальні правопорушення
КПК України – Кримінальний процесуальний кодекс України
КУпАП – Кодекс України про адміністративні правопорушення
МКПР – механізм кримінально-правового регулювання
МКС – Міжнародний кримінальний суд
МКТЮ – Міжнародний кримінальний трибунал для колишньої Югославії
НМДГ – неоподатковуваний мінімум доходів громадян
ОП ККС ВС – об'єднана палата Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду
п. – пункт
ПДР – Правила дорожнього руху
пп. – підпункт
ПВСУ – Пленум Верховного Суду України
РП – Республіка Польща
р. – рік
РЄ – Рада Європи
розд. – розділ
рр. – роки
РС – Римський статут Міжнародного кримінального суду
РФ – Російська Федерація
с. – сторінка
СР – Словацька Республіка
ст. – стаття
тис. – тисяча
ТзОВ – товариство з обмеженою відповідальністю
ФОП – фізична особа-підприємець
ФРН – Федеративна Республіка Німеччина
ЦК України – Цивільний кодекс України
ч. – частина
ЧР – Чеська Республіка

РОЗДІЛ 13
ЗАХОДИ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОГО ВПЛИВУ. КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ

13.1. Поняття і види заходів кримінально-правового впливу

Кожна особа, яка вчинила к. пр., повинна зазнати правових наслідків такої поведінки. У суспільній думці міцно вкоренилася дихотомія «злочин – покарання», яка цілком відповідає закономірностям існування людства, де кожна причина породжує свій наслідок. Так і у галузі кримінального права: передбачене КК України діяння, винно вчинене особою, яка наділена ознаками суб'єкта к. пр., повинно мати свій наслідок правового характеру для цієї особи. Однак чи у всіх випадках такий наслідок буде виражатись у покаранні? Чи тільки покарання відображає суть реакції держави на к. пр.? Звісно, ні. Ба більше: ч. 3 ст. 3 КК України (так би мовити, у розвиток ч. 2 його ст. 1) містить положення, яке вказує на відсутність «монополії» покарання як правового результату кримінально протиправної поведінки особи. Тут, зокрема, зазначається, що караність кримінально протиправного діяння та інші кримінально-правові наслідки визначаються тільки КК України.

Аналіз КК України і кримінально-правової літератури дає змогу виокремити такі правові наслідки вчинення діяння, передбаченого КК України:

1) звільнення від кримінальної відповідальності (статті 44–49 КК України);
2) покарання зі всіма його різновидами (статті 50–64, 98–102 КК України);
3) звільнення від покарання чи його відбування (статті 74–87 КК України);
4) судимість (статті 88–91 КК України);
5) обмежувальні заходи (ст. 91^1 КК України);
6) примусові заходи медичного характеру (статті 92–95 КК України);
7) примусове лікування (ст. 96 КК України);
8) спеціальна конфіскація (статті 96^1, 96^2 КК України);
9) заходи кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб (статті 96^3–96^{11} КК України);
11) примусові заходи виховного характеру (статті 97, 105 КК України)[1];
12) виключення кримінальної відповідальності (зокрема, ч. 2 ст. 14, ст. 17, статті 36–43^1 КК України).

Практично кожен із цих видів правових наслідків має свої підвиди. Як бачимо, кримінальне право України має у своєму арсеналі досить великий інструментарій впливу на осіб, які вчинили к. пр. або діяння, які схожі на них, однак не мають окремих ознак к. пр. Визначення правової природи, впорядкування, класифікація і систематизація, виявлення спільних та відмінних ознак відповідних правових наслідків є завданням цього розділу підручника.

Почати варто з того, що у науці кримінального права України немає одностайності думок навіть з питання, як називати перераховані вище наслідки вчинення передбаченого у КК діяння. Такій невизначеності сприяє і КК України, у тексті якого використовуються різні звороти: «кримінально-правові наслідки діяння» (ч. 3 ст. 3, ч. 2 ст. 4); «правові наслідки засудження особи» (ст. 9); «правові наслід-

[1] Такі заходи аналізуються у підрозділі 19.3 підручника.

ки» множинності кримінальних правопорушень (ст. 35); «правові наслідки судимості» (ст. 88 КК); «інші заходи кримінально-правового характеру» (розд. XIV Загальної частини) тощо.

Крім того, кримінальне право України оперує таким класичним (традиційним) поняттям, як «кримінальна відповідальність». Фактично відносно донедавна у нашому кримінальному праві усі правові наслідки вчинення передбаченого у КК України діяння вкладались у парадигму кримінальної відповідальності. Це поняття неодноразово згадується й безпосередньо у КК України: у його ст. 2 визначається підстава кримінальної відповідальності; у ст. 3 – загальні положення про закон про кримінальну відповідальність; у статтях 4–8 – межі дії закону про кримінальну відповідальність у часі та у просторі; у ст. 16 йдеться про кримінальну відповідальність за незакінчене к. пр.; статті розд. IV Загальної частини визначають особу, яка підлягає кримінальній відповідальності; статті 29, 30 – особливості кримінальної відповідальності співучасників тощо. При цьому саме поняття кримінальної відповідальності у КК України не визначено.

Отже, розвиток сучасного кримінального законодавства поставив перед наукою завдання визначити співвідношення понять кримінальної відповідальності і правових наслідків вчинення передбаченого у КК України діяння. Чи вичерпуються такі наслідки кримінальною відповідальністю, чи існують якісь інші заходи, які не є кримінальною відповідальністю?

Для подальшого розгляду висвітлюваної проблематики пропонуємо використовувати поняття **заходів кримінально-правового впливу,** розуміючи під ними *визначені у КК України засоби досягнення завдань кримінального права та правила їх (засобів) застосування уповноваженими державою суб'єктами до особи, яка вчинила передбачену у КК України поведінку, які полягають у застосуванні або відмові від застосування примусового обмеження прав і свобод особи та покладенні на неї додаткових обов'язків.*

Зворот «заходи кримінально-правового впливу», яким послуговуються автори підручника, звісно, є умовним. Адже в широкому розумінні поняття «кримінально-правовий вплив», вочевидь, охоплює не лише заходи, які регламентовані кримінальним законом, застосовуються у разі вчинення особою забороненого КК України діяння і призводять до зміни правового становища такої особи, а й інші складники, позбавлені такої конкретики (наприклад, правова культура, кримінально-правова політика).

Ознаками, які характеризують заходи кримінально-правового впливу у вузькому розумінні цього поняття, є такі:

1) *ці заходи визначені безпосередньо у КК України.* У науці кримінального права зустрічаються посилання на такі правові заходи, які застосовуються до особи, яка вчинила передбачене у КК діяння, але які передбачені у нормативно-правових актах інших галузей права. Наприклад, зазначається, що одним із заохочувальних заходів є закриття кримінального провадження через відсутність вимоги потерпілого та інші види компромісу. Справді КПК України встановлює, що кримінальне провадження за окремими к. пр., передбаченими визначеними статтями Особливої частини КК України, не може розпочинатись інакше, як за заявою потерпілої особи (так звані справи приватного обвинува-

Книги, які можуть вас зацікавити

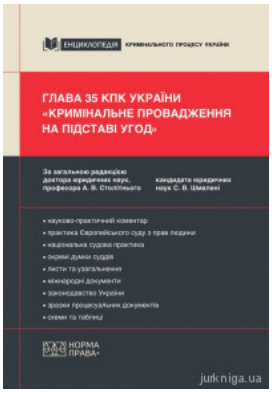

Глава 35 КПК України «Кримінальне провадження на підставі угод»

Кримінальний кодекс України. Юрінком Інтер

Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар. Видання 23-тє

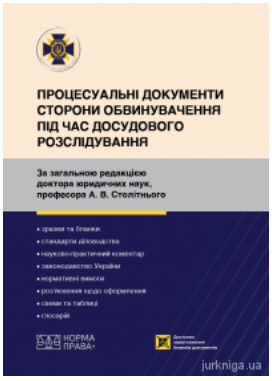

Процесуальні документи сторони обвинувачення під час досудового розслідування

Глава 40 КПК України «Кримінальне провадження, яке містить відомості, що становлять державну таємницю»

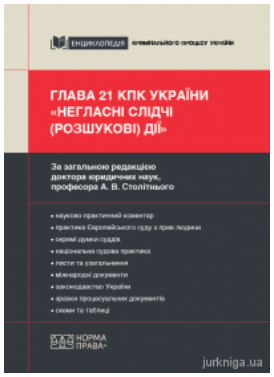

Глава 21 КПК України «Негласні слідчі (розшукові) дії»

Перейти до галузі права
Кримінальне право та процес

ЮРКНИГА
від теорії до практики

Перейти на сайт →